

društva u Kninu, Centralna Komisija za čuvanje spomenika u Beču i Arheološki Institut istoga grada bili su ga imenovali svojim članom dopisnikom.

Iz ovoga prikaza Ivekovićeve života i rada proizlazi da je on od mladih godina sve do zadnjih dana bio vanredno marljiv i radišan. Smrt ga je zatekla upravo, kada se spremao na put za Biograd na moru da nastavi iskopine starohrvatske bazilike iz XI stoljeća. Prvi i do sada jedini od naših arhitekata on je uvidio važnost naših spomenika, osobito arhitekture, i bio je prožet vrućom željom da ove umjetnine učini pristupačnima što većoj javnosti i izvan naše domovine. Ova njegova odanost prema spomenicima naše prošlosti zaslužuje naše iskreno priznanje. Zadužio je nauku uopće time, što će njegov atlas spomenika ostati još nadugo podloga za daljnja istraživanja. Kao pionir otvorio je put kojim treba da hodaju njegovi nasljednici. Istina, put još nije utrt, izravan kako treba, ali smjer je tu. Nažalost, još se nije nitko od naših arhitekata javio koji bi imao spremu, ljubav i volju da nastavi ono što je Iveković bio započeo i da nam ostavi još ljepše plodove svoga rada. Polje rada je široko, ima na njemu mjesta za veliki broj onih koji bi ga htjeli i znali obrađivati. Bolno je što ne vidimo nikoga od mlađih arhitekata sa barem nešto idealizma i domoljublja koji bi se posvetio našim starohrvatskim spomenicima. Zahvalni moramo stoga biti tuđincu, arhitektu Ejnaru Dyggve, koji je s

velikim zanimanjem i nesebičnom ljubavi pristupio snimanju i proučavanju hrvatskih historijskih spomenika.

Pri kraju još nekoliko riječi o Ivekoviću kao čovjeku. Bio je blage naravi, ali čvrst i konsekventan u svojem karakteru. Nikada nije tražio uspjeha i priznanja svoje djelatnosti, već mu je sam rad bio najveće zadovoljstvo i najbolja nagrada. Rad je volio nada sve. O njegovu nastojanju da neprestano proširi svoje znanje svjedoči i velika krasna biblioteka koju je sebi postepeno nabavio te onda njegova velika zbirka fotografija, nacrti i skica. Ovaj naučni aparat leži zasad još neiskorišćen kod obitelji pokojnika, a trebalo bi da svakako spasiti za koji institut.

Iveković se je protivio u svojoj literarnoj djelatnosti svakoj polemici, šuteći je prelazio preko nepovoljne kritike čvrstom odlukom da će dalje raditi i novim stvaranjem dati bolji rezultat, a također popraviti ono gdje ranije nije potpuno dotjerao. Tvrđokorno se držao toga principa kako je istovremeno bio nepopustljiv u vlastitom ocjenjivanju nekih historijskih događaja i činjenica. Prema svojim saradnicima i kolegama bio je uvijek otvoren, iskren, spreman da im pruži svoju pomoć, kad su ga trebali, svakomu zahvalan za svaku sugestiju, savjet ili uslugu. Svojim prijateljima ostao je trajno vjeran kao svome radu.

Mihovil Abramić.

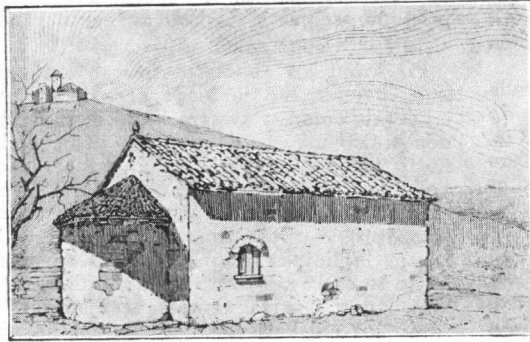
CRKVA SV. ANDRIJE NA OTOKU VRGADI ISPOD BIOGRADA N/M.

Množina bogoštovnih zgrada iz suštog srednjega vijeka koje se nalaze diljem naše Dalmacije slabo je poznata a još manje istražena. Samo gdjekada, i to nekako nuzgredice, spominje se ovdje ili ondje po koja takova zgrada a dotičnik je sigurno u neprilici, kamo i kako da smjesti dotičnu zgradu. Jedino je dr. Ljubo Karaman u svojoj knjizi »Iz kolijevke hrvatske prošlosti«, Historijsko-umjetničke crtice o starohrvatskim spomenicima (Zagreb 1930.) što ju je izdala Matica Hrvatska nešto opširnije pisao o takovim spomenicima, ali ih je sve sveo na upliv iz vana, te ih je toga radi samo površno ocijenio i opisao a da se nije potrudio dublje ulaziti u ovo pitanje.

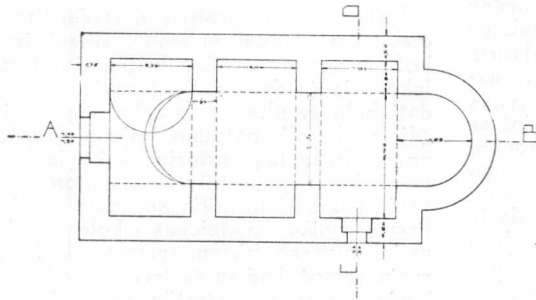
Pisac je ovoga članka u svojoj studiji »Bunje, čemeri i poljarice« u Zborniku kralja Tomislava, što ga je izdala Jugoslavenska Akademija u Zagrebu, pokušao rastumačiti postanak nekih, osobito centralnih bogoštovnih zgrada na temelju udomaćenih

načina gradnje iz sitnog, neobrađenog, tek samo naslaganog kamenja, kao što je to na pr. kapela sv. Nikole kraj Nina, sv. Krševana na Glavotoku i sv. Donata kraj Košljuna obje na otoku Krku, a da se nije nigdje strukovno kritiziralo piščevo ovo mnijenje. Na istoj podlozi je pisac i u svojoj knjizi: »Crkva i Samostan Sv. Krševana u Zadru« potaknuo pitanje o postanku t. zv. romanskog sloga u Francuskoj, te je na str. 6. napomenuo također i kapelu u Molléges-u, kao začetnu vrstu gradnje i posljedice istoga načina pod zgodnim prilikama, naglasivši da se iz toga načina razvio sam po sebi francuski način gradnje romanskog sloga. Kraj ove kapele u Molléges-u pisac je napomenuo i objavio i snimke crkvice sv. Andrije na otoku Vrgadi ispod Biograda

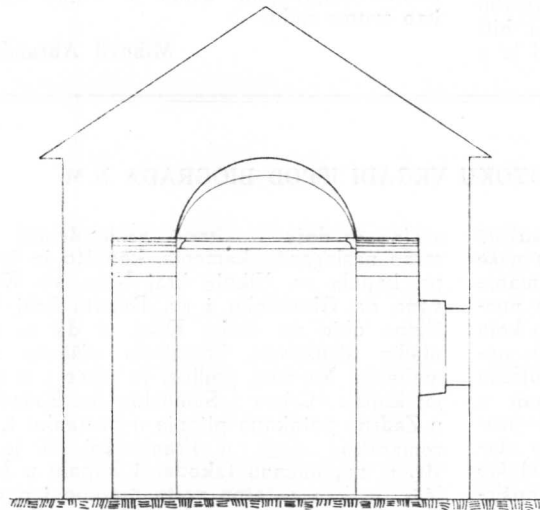
* Hrvatska zadužbina iz X. stoljeća. »Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti« knjiga XXX. U Zagrebu 1931.

*Crkva Sv. Andrije na Vrgadi.
Pogled na vanjštinu.*

*Tloris crkve Sv. Andrije
na Vrgadi.*

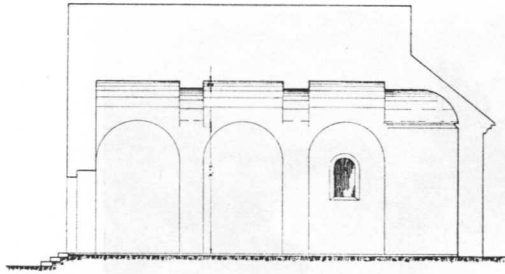

*Prosjek crkve Sv. Andrije
na Vrgadi.*

na/m, koje se u strukturi i u načinu gradnje oslanjaju na jur napomenutu kapelu, te je doveo do zaključka: »... Kako se vidi, isti uzroci imali su iste posljedice kako u Francuskoj, tako i kod nas, samo što se u Francuskoj taj princip pod veoma povoljnim uvjetima i dalje razvijao, a kod nas radi prilika, koje su vladale koncem XI. i po-

četkom XII. stoljeća, nije moglo doći do daljeg razvoja, već je u početku sve zahirilo«.

Ova crkva, citirana u naslovu članka, zapravo je samo crkvice veoma malenih i skromnih dimenzija, ona sadržaje u sebi, dotično u načinu i u suštini same kompozicije, sve sadržine na temelju kojih bi se

*Rasjek crkve Sv. Andrije
na Vrgadi.*

moglo i kod nas tijekom vremena razviti nešto potpuno samostalno i originalno u načinu gradnje. Radi toga neće biti na odmet, da se ova crkvice ovdje i još bolje objelodani i opiše.

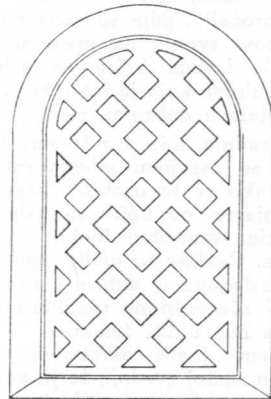
Ova crkvice sv. Andrije leži na južnom obronku visokog i pustog brežuljka, na kojemu se razpoznavaju ostanci negdašnje utvrde bizantinske, u kojoj su kasnije eremiti podignuli i svoje utočište ili samostan, što se samo iz površnog gledanja ovih ostataka ne može točno ustanoviti. Kako Bianchi, u svojoj knjizi »Zara cristiana« piše, ovaj samostan sa crkvom sv. Gjurđa bijaše g. 1411. dokinut.

Otok Vrgada poznat je već i caru Konstantinu Porfirogenitu kao Lumbrikada; to da je bio jedini napučenj otok u sjevernodalmatinskom arhipelagu. Ostanci utvrde na napomenutom brežuljku jasno pokazuju na ovo naselenje, jer inače na čitavome otoku ne nalaze se tragovi kakove nastambe.

Crkva Sv. Andrije bijaše župnom crkvom sve dok se nije sagradila današnja nova, koja leži u samome mjestu. Veoma je male njih dimenzija, kako se to može razabrati iz priležćih snimaka. (Sl. 1. do 5.). U duljini mjeri bez apside 8'65, m. u širini ukupno 4'90, m. dok joj unutarnja visina do vrha bačvastog svoda mjeri 3'15, m. Čista nutarnja širina iznaša 2'35, m. a pobočni glavni zidovi mjere debljinu od 80 i 50 cm. dakle sve ukupno 1'30, m. U ove prostrane i debele zidove ispuštene su po tri udubine od 80, cm. dubljine i oko 2, m. čiste širine, koje su prama gori zaokružene sa jednim potpunim svodom, tako da ove udubine izgledaju više kao otvori u zidu prama pobočnim brodovima. Čitava ova nutarnja širina presvođena je sa punim bačvastim svodom, koji se nastavlja u duljini sa polukružnom apsidom, koja je na kraju presvođena sa polukupolom, te mjeri unutarnje šupljine samo 1'55, m. Ovaj je bačvasti svod razdijeljen sa dva čemera po duljini u tri nejednaka polja, koja se ali čine na prvi pogled, da su jednaki. Ovi su čemeri za 20 cm. niži od ostaloğa svoda, ali imaju

istu širinu tako, da su zapravo samo nastavci donjih pilova, što dijele pojedine udubine i imaju istu debljinu, 60 cm. naime. Na zapadnom pročelju nalazi se 1'00 m. široki a 1'90, m. visoki ulaz, dok svjetlo dobiva kroz jedan prozor desno ispred apside, koji je zatvoren jednom kamenom tranzenom (Sl. 5.).

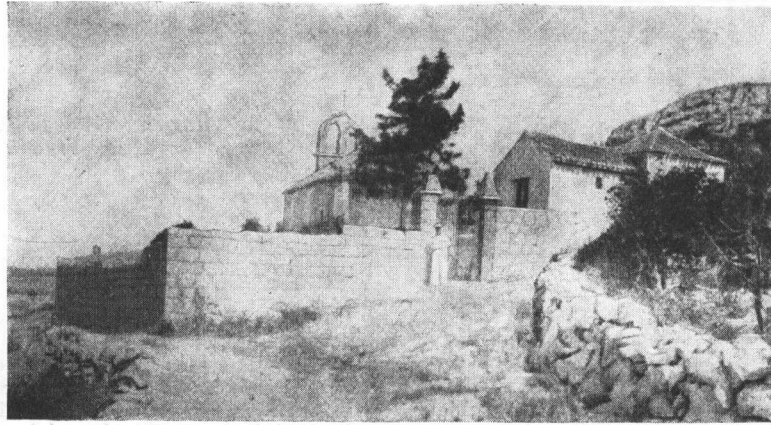
Čitava je ta crkvice došla do nas potpuno u onome stanju, u kojime se nalazila i kroz

Crkva Sv. Andrije na Vrgadi. Transena.

sva stoljeća. Tek sada, početkom ovoga stoljeća, izmijenila se vanjšina ove crkve, kako je pokazuje sadašnja fotografija (Sl. 6.) a isto je tako i unutarnjost donekle izmijenjena, jer su pilovi između udubina odstranjeni tako, da više nijesu udubine onako značajne, kako to bijahu prije, jer se čitava širina za ove udubine povećala, a svod iznad toga visi sada iznad polukružnih stranih svodova, kao na konsolima. Isto je tako izmijenjena i tranzena i nadomještena sa okvirom iz mekoga drvca.

Materijal iz kojega je čitava ova gradnja sagrađena samo je običan kraški kamen vapnenac te su pojedini komadi naslagani onako, kako je to običajno kod bunja, a isto je tako i čitavi svod ovako presvođen, a iznad

Crkva Sv. Andrije na otoku Vrgadi. (Snimka iz g. 1930.)

svoda pako položene su tanke kamene krovne ploče u debelu žbuku, koja je samo mjestimice izmijenjena, osobito pako na glavnom pročelju, gdje su sada postavili također i novi zvonik na preslicu. Čitava je zgrada bila izvana i iznutra ožbukana sa dobrom žbukom, koja je još i dan danas mjestimice ostala u dobrome stanju.

Način gradnje, kao što i sama koncepcija približuje se sasvim udomačenom načinu gradnja, kako se to osobito lijepo ističe na našim bunjama, od kojih se nalaze u okolišnoj blizini vanredno lijepih i zanimljivih primjeraka. Razlika je ovdje samo ta, da je crkvice naslagana u dobroj i čvrstoj žbuci, ali da je inače potpuno identična sa ostalim primjerima bunja ili čemera.

Kako nema inače nikakvih autentičnih podataka o samoj gradnji, to je veoma teško označiti barem i samo približno dobu gradnja, Ali prisposobljenjem ostalih takovih

i sličnih spomenika, moglo bi se zaključiti, da je ova crkva bila sagrađena u ono doba, kada su se ovakove i slične gradnje izvađale, a to nas upućuje u rani srednji vijek. I ne bi se pogriješilo, kada bi se uzelo, da je ova crkvice bila sagrađena, da se njome služi posada i stanovništvo nekadanje Lumbrokade, jer samostanska crkva eremita Pavlina, izričito se spominje kao crkva Sv. Gjurđa, dočim ova crkvice od starine naziva se crkvom Sv. Andrije i koja i sada služi, dakako u izmijenjenom obliku, kao crkva seoskoga grobišta.

Kako je jur gori napomenuto, ova crkvice imade veliku sličnost u načinu gradnje, kao što i u suštini, sa onim sličnim gradnjama, koje su se izvađale u južnoj Francuskoj, a napose pako u Provinci, Languedocu i u susjednoj Auvergni, od kojih sam jedan primier iznio u svojoj radnji o bunjama, čemerima i poljanicama. **Ćiril M. Iveković.**

O CENAMA U SREDNJEVEKOVNIM SRPSKIM ZEMLJAMA

O cenama u srpskim zemljama Srednjega Veka ima dosta beležaka, ali u mnogo slučajeva cene nisu jasno i direktno naznačene.

Kao i u čitavoj Evropi, tako i u srednjevekovnim srpskim zemljama, novac i operacija novcem kao kupovnom snagom, javlja se relativno dockan. Tek od kraja XIII stoleća jače se razvio i utvrdio monetarni sistem i ekonomsko-finansiski život stavljen je na novčanu osnovu.¹⁾

¹ Vrlo lep primer o trgovini između Srbije i Dubrovnika nalazi se u pismu Dubrov-

Ocenjivanje prave vrednosti pojedinih produkata i artikala onemogućavaju različne monete, koje su cirkulisale i u srpskim zemljama i na tržištima, na koja su Srbi bili upućeni u to vreme. U opticaju su bili: dubrovački i mletački dukati, dubrovački, mletački i kotorski groševi, srpski perperi, dinari i groševi, zatim aspre. Postojala je u novčanom sistemu dalje: livra zlata i srebra, funta itd. Najzad, ni kurs nije bio stalan.

čana despotu Stevanu Lazareviću od 15 juna 1417. Nije istina, pisali su Dubrovčani despo-